

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı
Eğitim Yönetim Teftişı Planlaması ve Ekonomisi Bilim Dalı

**EĞİTİM FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN MESLEKİ ÖZ YETERLİLİK ALGILARI
VE
MESLEĞE KARŞI TUTUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ
(YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)**

Elif DELEN

Yüksek Lisans Tezi

Van, 2016

**EĞİTİM FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN MESLEKİ ÖZ YETERLİLİK ALGILARI
VE
MESLEĞE KARŞI TUTUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ
(YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)**

Elif DELEN

Danışman
Prof. Dr. Halil İŐİK

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı
Eğitim Yönetim TeftiŐi Planlaması ve Ekonomisi Bilim Dalı

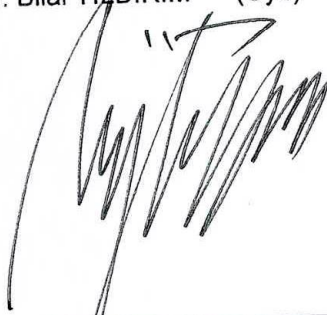
Yüksek Lisans Tezi

Van, 2016

KABUL VE ONAY

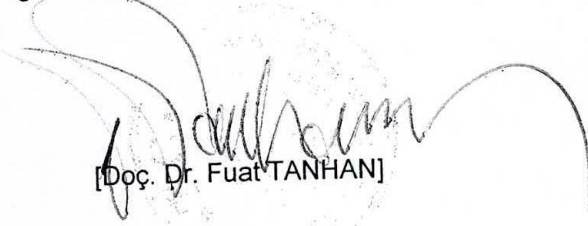
Elif DELEN tarafından hazırlanan "EĞİTİM FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN MESLEKİ ÖZ YETERLİLİK ALGILARI ve MESLEĞE KARŞI TUTUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ" başlıklı bu çalışma, 14/03/2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Halil IŞIK (Başkan)

Yrd. Doç. Dr. Bilal YILDIRIM (Üye)

Yrd. Doç. Dr. Mustafa ERDEM (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

[Doç. Dr. Fuat TANHAN]

Enstitü Müdürü

ÖZET

DELEN, Elif. *Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Mesleki Öz Yeterlilik Algıları ve Mesleğe Karşı Tutumları Arasındaki İlişki (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, Van, 2016.

Araştırmanın amacı Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Birinci Sınıf Öğrencilerinin öz yeterlik algılarını ve mesleğe karşı tutumlarını belirlemektir. Genel tarama modellerinden ilişkisel tarama modelindedir. Araştırmanın çalışma grubunu 2013-2014 akademik yılında Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesine devam eden Sosyal Bilgiler Öğretmenliği, İlköğretim Matematik Öğretmenliği, Sınıf Öğretmenliği, Fen Bilgisi Öğretmenliği, Türkçe Öğretmenliği, BÖTE, Okulöncesi Öğretmenliği, İngilizce Öğretmenliği birinci sınıf normal öğretim gören 427 öğrenciden 414 öğrenci oluşturmaktadır.

Araştırmada öğrencilerin öz yeterlik algılarını ölçmek için Çapanın (2005) Türkçe çevirisini yaptığı “Öğretmenlik Öz Yeterlik Ölçeği” kullanılmıştır. Öğrencilerin mesleğe karşı tutumlarını belirlemek için de Çetin’in (2003) geliştirdiği “ Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutum Ölçeği” kullanılmıştır.

Elde edilen verilerin çözümlenmesinde istatistik programı kullanılmıştır. Dağılımın normalliği Kolmogorov Smirnov testi ile sınanmış ve dağılımın normal olmadığı gözlenmiştir. Toplam puana ilişkin dağılımın normal olmaması nedeniyle verilerin analizinde, iki alt gruptan oluşanlar için Mann-Whitney U Testi, ikiden fazla alt grubu olanlar için de Kruskal Wallis Testi, ilişkinin belirlenmesinde Spearman Brown Sıra Farkları korelasyon katsayısı kullanılmıştır. Sonuçların yorumlanmasında 0.05 anlamlılık düzeyi dikkate alınmıştır.

Araştırmada elde edilen bulgular şöyledir; öğretmen adaylarının öz yeterlik algılarının ve mesleğe yönelik tutumlarının cinsiyet değişkenine göre farklılık gösterdiği, bayan adayların erkek adaylara göre öz yeterlik algılarının daha yüksek ve tutumlarının daha olumlu olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca adayların okudukları bölümlere göre de öz yeterlik algısı ve mesleğe yönelik tutumlarında farklılıklar olduğu, genel itibariyle okulöncesi öğretmenliği

okuyan adayların öz yeterlik algılarının ve mesleğe yönelik tutumlarının yüksek olduğu gözlenmektedir. Eğitim fakültesine devam eden birinci sınıf öğrencilerinin öz yeterlik algıları ile mesleğe karşı tutumları arasındaki ilişkiye bakıldığında aralarında pozitif, düşük fakat anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Anahtar Sözcükler

Öz yeterlilik, tutum, algı.

ABSTRACT

DELEN, Elif. *The relation between The Faculty of Education Students' own-qualification perception and position against the job(The instance of Yüzüncü Yıl Universtiy) , Master's thesis, Van, 2016.*

The aim of this research is to determine own-qualification perception and position against the job of the 1st grade students of Faculty of Education in YYU Van. It is relational shading model from general shading models. The working group of research has been consisted of 414 students from the 1st grade 427 students who have studied formal education of English language teaching, social sciences teaching, the primary school of Mathematics, General class teaching, science teaching, Turkish teaching, Preschool teaching, The computer and education technology.

In the research, it was used 'Teaching own-Qualification Scale' which Çapa(2005) translated to Turkish; in order to measure own-qualification perception of the students. For identifying students' position against the job, it was used ' Position Scale For Teaching'which Çetin(2003) provided.

A statistic programme was used in resolving datas achieved. The normalcy of allocation was tested with Kolmogorov Smirnov Test and it is shown that tha allocation was not normal. Because of not to be normal the allocation about the total point, Mann- Whitney U Test for consisting of two sub-groups, Kruskal Wallis Test for consisting of more than two sub-groups and Spearman Brown's Rank Correlation Coefficient for detemining the relation were used in analyzing datas achieved. 0,05 signifance level was taken into account in interpretation the results.

The evidences from the research are: It is accured that the nominees' own qualification perception and positions against the job are different according to gender, and the female nominees have higher own qualification perception and their positions are more positive than men. In addition, it is shown that there are dissimilarities in the nominees' own-qualification perceptions and positions against the job according to their departments and the nominees who have studied in preschool teaching department generally have higher own qualification perceptions and positions againts the job. When it was looked at the relation between the

own-qualification perceptions and positions against the job of the 1st grade students who have been studying, a positive, low but meaningful relation was found between them.

Key Words

Self sufficiency, position and perception.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
BİLDİRİM.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
SEMBOLLER ve KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
TABLolar LİSTESİ.....	x
ÖNSÖZ.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
SUNUŞ.....	1
1.BÖLÜM	2
1.1. Problem Durumu	2
1.2.Amaç ve Alt amaçlar	5
1.3. Önem	7
1.4.Varsayımlar	8
1.5. Sınırlılıklar	8
1.6.Tanımlar	9
2.BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE	10
2.1.Bir Meslek Olarak Öğretmenlik	10
2.2. Öğretmenlik Mesleğinin Önemi	11
2.3.Öğretmende Bulunması Gereken Nitelikler	13
2.3.1. Kişisel Nitelikler.....	17
2.3.2. Mesleki Nitelikler.....	18
2.4. Öz-Yeterlilik Kavramı	20
2.4.1. Öz Yeterlilik Algısının Önemi.....	22
2.4.2.Öğretmenlik Öz Yeterliliği.....	25
2.5.Tutum Kavramı	28
2.5.1. Tutumu Oluşturan Öğeler.....	32
2.5.1.1.Duyuşsal Öğeler.....	33
2.5.1.2. Davranışsal Öğeler.....	34
2.5.1.3.Bilişsel Öğeler.....	36
2.5.2.Tutum ve Davranış İlişkisi.....	37
2.5.3.Tutumları Etkileyen Faktörler.....	38
2.5.4.Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumlar.....	40
2.4. İlgili Araştırmalar	42
2.4.1. Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar.....	42
2.4.2. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar.....	47
3. BÖLÜM	49
YÖNTEM	49

3.1.Araştırmanın Modeli	49
3.2.Araştırmanın Çalışma Gurubu	49
3.3.Verİ Toplama Araçları	49
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu	49
3.3.2. Öğretmenlik Tutum Ölçeği	50
3.3.3. Öğretmen Öz Yeterliği Ölçeği.....	51
3.3.4. Uygulama	52
3.4.Verilerin Analizi	52
4.BÖLÜM :BULGULAR ve YORUM	54
5.BÖLÜM : SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER	69
5.1.Öneriler	71
5.1.1.Araştırmacılara Öneriler.....	71
5.1.2.Uygulayıcılara Öneriler.....	71
KAYNAKÇA	72
EKLER	82

SEMBOLLER ve KISALTMALAR LİSTESİ

N : Eleman Sayısı

f : Frekans

X : Ortalama

S : Standart Sapma

Sd : Serbestlik derecesi

t : t değeri

p : Anlamlılık düzeyi

F : Fark

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Yüksek ve düşük öz yeterlik algısına sahip birey özellikleri	26
Tablo 2. Araştırmada kullanılan ölçeklerden ve alt boyutlarından elde edilen verilere ait güvenirlilik (Cronbach Alpha) analizi sonuçları	51
Tablo 3. Demografik değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler	54
Tablo 4. Öz yeterlik Ölçeği ve alt boyutlarından elde edilen ortalamalara ilişkin tanımlayıcı istatistikler	56
Tablo 5. Öğretmen adaylarının mesleğe yönelik öz yeterlik algıları ve cinsiyetleri arasındaki farklılığa ait Mann Whitney-U Testi Sonucu.....	57
Tablo 7. Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik öz yeterlik algıları ile baba eğitim düzeyleri arasındaki farklılığa ait Kruskal Wallis Testi sonucu.....	59
Tablo 8. Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik öz yeterlik algıları ile kardeş sayıları arasındaki farklılığa ait Kruskal Wallis Testi sonucu	59
Tablo 9. Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik öz yeterlik algıları ile ailenin oturduğu yer arasındaki farklılığa ait Kruskal Wallis Testi sonucu	60
Tablo 10. Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik öz yeterlik algıları ile aile gelirleri arasındaki farklılığa ait Kruskal Wallis Testi sonucu.....	61
Tablo 11. Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik öz yeterlik algıları ile okudukları bölümler arasındaki farklılığa ait Kruskal Wallis Testi sonucu	62
Tablo 12. Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutum Ölçeği ve alt boyutlarından elde edilen ortalamalara ilişkin tanımlayıcı istatistikler	62
Tablo 13. Öğretmen adaylarının mesleğe yönelik tutum düzeyleri ve cinsiyetleri arasındaki farklılığa ait Mann Whitney-U Testi Sonucu.....	63
Tablo 14. Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları ile anne eğitim düzeyleri arasındaki farklılığa ait Kruskal Wallis Testi sonucu	63
Tablo 15. Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları ile baba eğitim düzeyleri arasındaki farklılığa ait Kruskal Wallis testi sonucu.....	64
Tablo 16. Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları ile kardeş sayıları arasındaki farklılığa ait Kruskal Wallis Testi sonucu.....	64
Tablo 17. Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları ile yaşadıkları yer arasındaki farklılığa ait Kruskal Wallis Testi sonucu.....	65
Tablo 18. Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları ile aile gelirleri arasındaki farklılığa ait Kruskal Wallis Testi sonucu.....	66
Tablo 19. Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutum düzeyleri ve okudukları bölümler arasındaki farklılığa ait Kruskal Wallis Testi sonucu	66
Tablo 20. Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları ile öz yeterlik algıları arasındaki ilişki (Ölçeklerin geneli ve alt boyutlar)	68

SUNUŞ

Toplumların kalkınmasında en önemli yere sahip olan dinamik, eğitimidir. Dolayısıyla eğitimin mimarları öğretmenlere bu anlamda büyük görev düşmektedir. Refah düzeyi yüksek, kaliteli bir yaşam için, topluma sunulan eğitimin de kaliteli olması gerekir. Eğitimin kalitesini sağlayacak olan öğretmenin nitelikli olması sonuca ulaşmayı kolaylaştıracaktır. Öğretmenlik mesleği bu denli öneme sahipken, bu mesleği seçen bireylerin tutumları, kendilerini mesleğe ne derece yakın hissettikleri, yeterlilikleri de aynı değerde önemlidir. Daha öğretmen adayı iken oluşturulan tutumlar kişinin mesleki geleceğini yüksek ölçüde belirleyebilecektir.

Nitelikli öğretmenlerin yetiştireceği nesillerin toplumsal kalkınmada daha başarılı olacağı muhakkaktır. Nitelikli öğretmenler tarafından yetiştirilen bireylerin oluşturduğu toplum gerek bilimsel açıdan gerekse sosyal açıdan üst düzeyde olacaktır. Geleceği şekillendirmede birinci derece etkili olan öğretmenlerin mesleğe karşı tutumlarının olumlu olması ve mesleki öz yeterlilik algılarının yüksek olması gerekmektedir.

Sistemin başarısının öğretmen nitelikleriyle özdeş olduğu düşünülürse, öğretmenlerin üzerlerine düşen bu görevleri yerine getirebilmeleri ve öğretmenlik mesleğinde başarılı olabilmeleri için alanlarında en iyi şekilde yetişmeleri, bunun yanında öğretmenliğin gerektirdiği kişilik özelliklerine ve mesleki tutuma sahip olmaları gerekir. Öğretmenlik mesleği bilgi ve becerinin yanında olumlu tutum da gerektirir. Bu açıdan, mesleği seçen bireylerin mesleğe karşı olumlu tutumlara sahip olması beklenir.

Bu araştırmada, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi'ne devam eden lisans öğrencilerinden normal öğretim birinci sınıf öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine karşı tutumları ve mesleki öz yeterlilik algıları ve bu tutum ve algıların bazı değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediği belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmayla; eğitim fakültesini tercih eden öğrencilerin öğretmenlik mesleğine karşı tutumlarının ve mesleki öz yeterlilik algılarının tespit edilmesi suretiyle, bir önceki eğitim kurumunda (orta öğretim) mesleki yönlendirmelerin daha sağlıklı yapılacağı ve dolayısıyla da mesleğin daha kaliteli icrası sağlanarak prestijinin artacağı, ayrıca araştırma sonucunun mevcut durumu yansıtacağından hareketle olumsuz yaklaşımı olan öğrenciler için mesleği cazip hale getirme adına çalışmalar yapılmasına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Araştırma beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümü oluşturan giriş bölümünde araştırmanın problemi, amaçları, önemi, varsayımları, sınırlılıkları, tanımları ve tezin organizasyonu verilmiştir. İkinci bölümde öğretmenlik mesleği, öz yeterlilik algısı ve tutumla ilgili kuramsal bilgilere ve ilgili yayınlara yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise araştırmanın yöntemi açıklanmıştır. Dördüncü bölümde araştırma sonucunda elde edilen bulgular ve yorumlaması yer almaktadır. Beşinci ve son bölümde ise araştırmanın özeti, sonuçları ve önerilerine yer verilmiştir.

Araştırma süresince, çalışmanın yürütülmesinde akademik bilgi ve deneyimleriyle bana destek olan değerli tez danışmanım Prof. Dr. Halil IŞIK'a en içten saygı ve teşekkürlerimi sunuyorum.

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problem durumu, amaç ve alt amaçları, önem, sayıtlar, sınırlılıklar ve tanımlar yer almaktadır.

Toplumların gelişmesinde ve kalkınmasında eğitim sisteminin uygulayıcısı olan öğretmenler önemli bir yere sahiptir. Öğretmen yeterliliklerinin düzeyi öğrencinin öğrenmesini etkileyecektir. Öğretmen ne kadar yeterli ise öğrenci öğrenmeleri ve öğrenmelerin kalıcılığı da o kadar artacaktır.

Bir toplumun varlığını sürdürmesi ve gelişmesinde en önemli kaynak amaçlarına uygun olarak yetiştirdiği insanlardır. Eğitimin amacı da insan davranışlarında oluşması beklenen değişimler veya davranışlar olarak belirlenir (Taymaz, 2011: s, 1-5). Bireylerin davranışlarında meydana gelen bu değişmelerin tüm toplumu etkilemesi kaçınılmazdır. Bu nedenle hammaddesi insan olan okullarda iyi eğitim verilmesi gerekmektedir.

Çağımızda; eğitimde yeni yaklaşımların sağladığı öğrenmeyi öğrenme, etkin öğrenme, yaşam boyu öğrenme gibi kavramların kabul görmesi okulun işlevini değiştirmiştir. Bunun temelinde öğrenciye kazandırılmak istenen niteliklerin değişmesi ve buna bağlı olarak öğretme-öğrenme süreci, öğretmenlerin görevleri ve sorumluluklarının da değişmesi yatmaktadır. Geleneksel anlayışta öğretmen, bilgiye sahip olan ve bilgiyi aktaran kişi olarak görülmekteyken, bilginin elde edilmesinde ve kullanılmasında ortaya çıkan teknolojik gelişmeler, öğretmenin sınıf içerisindeki rolünü de değiştirmiştir.

1.BÖLÜM

1.1. Problem Durumu

Yaşadığımız bilim çağında, eğitimin önemi giderek artmaktadır. Bu bağlamda toplumu şekillendiren öğretmenlere büyük görev düşmektedir. Mesleğin gerekliliği olan; bilgiyi toplayıp yayabilme, özveri ile çalışabilme, stresle başa çıkabilme, sosyal bağlar kurabilme gibi yetilere sahip bireylerin eğitim-öğretimin kalitesini yükselteceği muhakkaktır.

Eğitimde kalitenin yükselmesi kaliteli öğretmen istihdamı ile mümkün olabilir. Öğretmenin niteliği ise, bireyin akademik yeterliliğinin yanı sıra kişilik yapısı ve mesleğe karşı tutumuyla doğru orantılıdır (Çetin, 2003). Doğal olarak kişinin mesleğe karşı olumsuz tutumu eğitimin kalitesinin düşmesine neden olacaktır. Diğer bir ifade ile okullardaki başarı grafiğinin yükseltilmesinin ve çağın ihtiyaçlarına uygun nitelikte insan yetiştirilmesinin yolu nitelikli öğretmenlerin varlığıyla mümkün olabilmektedir. Nitelikli öğretmen derken sadece öğretmenlerin yetişmelerindeki bilgiye dayalı hususları düşünmemek gerekir. İyi ve nitelikli yetişme yanında, öğretmenlik mesleğini içselleştirmek, bir öğretmen gibi olmak ve psikolojik açıdan en üst düzeyde pozitif bir enerjiye sahip olmak da çok önemlidir (Seferoğlu, 2004: s, 40-45).

Meslek seçmek; hayat biçimini seçmek demektir. Bu nedenle doğru ve gerçekçi seçim yapılması önemlidir. Seçilen mesleğin bireyin öz yapısına uygun olmaması, onun gelişimini engelleyici bir etkiye yol açabileceği gibi, ayrıca böyle bir durum psikolojik doyumsuzluk ve rahatsızlığa da sebep olabilir (Alkan, 2000: s.11). Mesleğe karşı yüksek öz yeterlik algısı duyan öğretmenlerin, özveriyle çalışması, mesleğini severek yapması, öğretmenlik mesleğinin gerektirdiği adanmışlık, hoşgörü, sevecenlik, empati, saygı vs. gibi değerlere sahip olması ve dolayısıyla eğitimin niteliğini yükseltmesi beklenmektedir. Bunun tam aksine öz yeterlik algısı düşük öğretmenlerin ise, tükenmişlik, baskıcı, tekdüzelik, ilgisizlik vs. gibi olumsuz tavırları eğitim kalitesini düşürecektir. Bu bağlamda, nitelikli eğitim ve öğretimin nitelikli öğretmene bağlı olduğu söylenebilir.

Öğretmenlik mesleğine yönelik olumlu tutumlara sahip olan bireylerin, mesleğinde daha başarılı olduğu, öğrenci başarısını da olumlu yönde etkilediği ve eğitimin niteliğini yükselttiği yapılan araştırmalarda tespit edilmiştir. Aynı şekilde öz yeterlik algısı yüksek olan öğretmenlerin, mesleğe yönelik kaygıları daha az olacağından başarı oranı yükselecektir.

Nitelikli öğretmen yetiştirmede öğretmen adaylarının mesleğe bakış açıları önemli bir yer tutmaktadır. Adayların öğretmenlik mesleğine karşı düşüncelerinin oluşmasında ise öğretmen yetiştirme programlarının rolü büyüktür. Bu sebeple, birçok araştırma öğretmen adaylarının mesleğe ilişkin duygu ve düşüncelerini belirlemeye yönelik tutumlarını incelemiştir. Bunların sonuçlarında da öğretmen adaylarının mesleğe yönelik tutumlarını etkileyen faktörlerin başında, önceden kazanılmış deneyimlerin ve yaşantıların rolünün büyük olduğu tespit edilmiştir (Bedel, 2008).

Günümüz bakış açısıyla öğretmenlik artık sadece ders veren, sınav yapan, anlatan, öğreten değil, öğrencinin bilgiye ulaşması için rehberlik eden, yönlendiren, yöneten, destekleyici yönüyle kendini gösteren bir meslektir. Dolayısıyla, bu mesleği uygulayacak birey; öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve beklentilerini tanımalı, onların geçmiş yaşantılarından edindikleri ve beraberinde eğitim ortamına getirdikleri nitelikleri incelemeli ve bu yönde öğrenme ortamları oluşturmalıdır. Böylelikle hitap ettiği kesimle daha iyi iletişim kurulabilir. İyi iletişim, meslekî başarısının hem temeli hem de ürünüdür (Bodur, 2006). Ayrıca, öğrencilerinin ve çevresindekilerin kişiliğine saygı göstermeli, bu konularda hassas davranmalıdır. Kişiliğe saygılı davranan, empati kurabilen bireylerin iletişimde daha başarılı olması beklenir.

Şüphesiz ki öğrenciler öğretmenlerini model alırlar. Bu sebeple öğretmen, öğrencileri için, kibar sevecen, anlayışlı, yol gösterici, meslekî ve genel kültüre sahip, donanımlı, tutarlı, öğrenci başarısı ve sorunları ile ilgilenen entellektüel bir model olmalıdır. Öğretim yöntem ve tekniklerini tanımalı, öğreteceği davranışa ve konuyu uygun öğretim ve öğrenme etkinliklerini yapabilmelidir. Buna bağlı olarak, bir öğretmenin mesleğini gerektirdiği gibi yapabilmesi için o meslekle ilgili bilgi, beceri ve teknikleri iyi kazanmış olması gerekmektedir (Terzi, 2003). Ginzberg ve arkadaşları, meslek seçiminin belirli bir anda gerçekleşen bir olay değil, çocukluktan ergenliğe, oradan da yetişkinliğe kadar uzanan bir gelişim süreci olduğunu ileri sürmüşlerdir. Küçük yaşlardan itibaren mesleğe yönlendirmenin önemi, öğretmenlik mesleği için dikkate değer bir konudur. Tüm bu sebeplerden ötürü üniversitelerdeki öğretmen yetiştiren okullara öğrencileri, daha erken yaşlardan itibaren hazırlamalıdır (Akbaba, 2002).

Günümüzde öğretmen yetiştirme görevini eğitim fakültelerine verilmiş olmasına karşın, fen-edebiyat fakültelerinin çeşitli bölümlerinden mezun olup sertifika programlarıyla

öğretmenlik formasyonu edinen binlerce öğretmen adayı öğretmenlik mesleğini gerçekleştirmek için hazırlanmaktadır. Bu eğitimlerin amacı, öğrencilere öğretmenlik mesleği ile ilgili bilgi, beceri ve mesleğe karşı olumlu tutum kazandırmaktır. Şüphesiz, bu anlamda yapılan her uygulamada öğretmenliği daha nitelikli bir hale getirme, daha iyi öğretmen yetiştirme amacını gütmektedir. Bu bağlamda yapılan uygulamalarla, toplumun öğretmenlik mesleğine gereken önemle bakmalarına bu mesleğe yönelik daha olumlu tutum geliştirmelerine sebep olması beklenmektedir. Bu nedenle öğretmen yetiştirme politikaları oldukça önem kazanmaktadır.

Ancak, bu gerçeğin herkes tarafından bilinmesine rağmen, bazı nedenlerle ülkemizde öğretmenlik mesleği çeşitli dalgalanmalarla bugünlere gelmiştir. Kimi zaman “bilen öğretir” diyerek öğretmenlik meslek bilgisinde yetişme aranamaksızın her meslekten kişiler öğretmenliğe atanmış, kimi zaman da “açıkta mı kalsın” endişesiyle alan bilgisi bile olmayan kişilere yeni nesiller teslim edilmiştir (Hacıoğlu ve Alkan, 1997). Günümüz itibarıyla da öğretmenlik mesleği istenilen ya da hak ettiği noktaya gelememiştir. Özellikle son zamanlarda toplumun mesleğe olan yaklaşımında değişkenlikler gözlenmektedir. Öğretmenliği garanti meslek olarak gören kesimin yanı sıra “hiçbir şey olamazsan öğretmen olursun” mantığı yürüten bir kesim de mevcuttur. Bu mesleğin toplumsal saygınlığını yitirdiğinin belirtisidir. Temelinde yatan sebepler çeşitli araştırmalara konu olmuştur. Yapılan araştırmalar doğrultusunda, sosyal statü kaybının maddi getirisinin az olması ve mesleği içselleştirmeyen kişilerin garanti meslek olarak yaklaşım tercih etmelerinin etkisi olduğu düşünülmektedir. Yeni meslek gruplarının ortaya çıkması, memurların gelir düzeylerinin giderek düşmesi ile birlikte öğretmenlik mesleği de eski saygınlığını giderek yitirmiş ve toplumsal statüdeki yeri aşağıya doğru düşmeye başlamıştır (Erden ve Can, 2007).

Mesleğe yönelmenin temelinde yatan nedenlerin tespiti ve bireyin kendini meslekle özdeşleştirme düzeyi, öz yeterlilik algısı önem arz etmektedir. Mesleğe yaklaşımı tespit edilen birey için gerekli olan ek yönelimler sunulabilmektedir. Böylece meslek cazip hale getirilebilecek ve daha özveriyle icra edilmesine yol açılabilir. Dolayısıyla eğitim-öğretimin kalitesi yükselecek ve toplumun bakış açısı değişerek meslek sosyal statü kazanabilecektir.

Öğretmenlik mesleğine gönülden bağlı olmak, profesyonelce davranmak gerekir. Öğretmenlerin öğretmenlik performanslarını, sahip oldukları kişisel özelliklerin ve

öğretmenlik mesleğine olan bakış açılarının etkilediği söylenebilir. Bu kriter ise bireylerin öğretmenlik mesleğini “neden seçtikleri” ve öğretmenlik mesleğini “nasıl gördükleri” düşüncesiyle yakından ilgilidir. Bu düşünce öğretmenliğin sıradan bir meslek olmadığını, hemen her aşamada üzerinde ciddiyet ve önemle durulması gereken bir meslek olduğu gerçeğini ortaya koyar (Özbek, Kahyaoğlu ve Özgen, 2007).

Öğretmen adaylarının, öğretmenlik mesleğini kişisel, sosyal ya da ekonomik sebeplerden dolayı seçtikleri varsayılmaktadır. Seçme sebebi ne olursa olsun bireyin mesleğe yönelik algısı önem arz etmektedir. Öğretmenlik mesleğini seçen ve atanmak üzere bekleyen adayların öğretmenlik mesleği hakkında ne düşündükleri, mesleki öz yeterlilik algıları ve mesleğe yönelik tutumları araştırılması gereken bir konudur.

Bir bireyin bir obje ya da uyarana karşı tutumunun ne olduğunu bilmek, o bireyin ilgili uyarana karşı davranışının da ne olacağını tahmin edebilmeyi sağlayabilecektir. Bu durum uygulamada son derece önemli olmaktadır. Bireyleri çeşitli alanlara hazırlama amacıyla verilen mesleki eğitimde, mesleği seçen ve o meslek doğrultusunda eğitim alan kişilere gelecekte o mesleğe özgü davranışları gösterebilmesi için gerekli olan bilgiler, duygular ve beceriler kazandırılmaya çalışılır. Mesleki eğitimde bir anlamda bireylerin gelecekteki davranışlarını belirlemeye yönelik bir eğitim verilir (Üstüner, 2006).

Öğretmen yetiştirme programlarında da öğrencilere kazandırılacak bilgiler, duygular ve becerilerle onların mesleki yaşamdaki davranışlarının daha etkili olması sağlanmaya çalışılmaktadır. Öğretmenlik mesleğini uygulayacak olan bireylerin bu mesleğin gerekliliklerini daha etkili biçimde yerine getirebilmelerinin koşullarından biri de mesleğe yönelik tutumlarının olumlu olması gerektiği gerçeğidir. Öğretmenlik programlarında öğrenim görmekte olan öğrencilerin mesleğe karşı tutumlarının belirlenmesi bu öğrencilere yetişme sürecinde ne tür tutumların kazandırılması gerektiği konusunda bilgi verecektir.

Bu bağlamda, öğretmen adaylarının mesleki öz yeterlilik algıları, mesleğe yönelik tutumları ve ikisi arasındaki ilişki düzeyinin tespit edilmesi önem arz etmektedir.

1.2.Amaç ve Alt amaçlar

Araştırmanın genel amacı, eğitim fakültesine devam eden birinci sınıf öğrencilerinin mesleki öz yeterlilik algılarıyla öğretmenlik mesleğine karşı tutumları arasındaki ilişkiyi belirlemektir. Bu genel amaca ulaşmak için şu sorulara cevap aranmıştır.

- 1- Eğitim fakültesine devam eden birinci sınıf öğrencilerinin öz yeterlilik algıları ne düzeydedir?

- 2- Eğitim fakültesine devam eden birinci sınıf öğrencilerinin öz yeterlilik algıları;
- Eğitim fakültesine devam eden birinci sınıf öğrencilerinin öz yerlilik algıları cinsiyetlerine göre,
 - Eğitim fakültesine devam eden birinci sınıf öğrencilerinin öz yerlilik algıları annenin eğitim durumuna göre,
 - Eğitim fakültesine devam eden birinci sınıf öğrencilerinin öz yerlilik algıları babanın eğitim durumuna göre,
 - Eğitim fakültesine devam eden birinci sınıf öğrencilerinin öz yerlilik algıları kardeş sayılarına göre,
 - Eğitim fakültesine devam eden birinci sınıf öğrencilerinin öz yerlilik algıları ailenin sosyo-ekonomik durumuna göre,
 - Eğitim fakültesine devam eden birinci sınıf öğrencilerinin öz yerlilik algıları ailesinin yaşadığı yere göre,
 - Eğitim fakültesine devam eden birinci sınıf öğrencilerinin öz yerlilik algıları okuduğu bölüme göre farklılık göstermekte midir?
- 3- Eğitim fakültesine devam eden birinci sınıf öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine karşı tutumları ne düzeydedir?
- 4- Eğitim fakültesine devam eden birinci sınıf öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine karşı tutumları;
- Eğitim fakültesine devam eden birinci sınıf öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine karşı tutumları cinsiyetlerine göre,
 - Eğitim fakültesine devam eden birinci sınıf öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine karşı tutumları annenin eğitim durumuna göre,
 - Eğitim fakültesine devam eden birinci sınıf öğrencilerinin öz yerlilik algıları babanın eğitim durumuna göre,
 - Eğitim fakültesine devam eden birinci sınıf öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine karşı tutumları kardeş sayılarına göre,
 - Eğitim fakültesine devam eden birinci sınıf öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine karşı tutumları ailenin sosyo-ekonomik durumuna göre,
 - Eğitim fakültesine devam eden birinci sınıf öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine karşı tutumları ailesinin yaşadığı yere göre,
 - Eğitim fakültesine devam eden birinci sınıf öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine karşı tutumları okuduğu bölüme göre farklılık göstermekte midir?

- 5- Eğitim fakültesine devam eden birinci sınıf öğrencilerinin mesleki öz yeterlilik algıları ile öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

1.3. Önem

Bu araştırmada, eğitim fakültesine devam eden öğrencilerin genel olarak mesleki öz yeterlilik algıları ve öğretmenlik mesleğine karşı tutumları ile ikisi arasındaki ilişki üzerine odaklanılmıştır.

Toplumların kalkınmasında son derece önemli bir role sahip olan öğretmenlik mesleğinin tercih edilmesinde etkili olan sebeplerin belirlenmesinin mesleğin günümüz şartlarında prestijini sağlama noktasında katkısının olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca bölümü seçen bireyin kendisini meslekle özdeşleştirme düzeyinin, öğretmenlik mesleğinin mevcut sıkıntıları düşünüldüğünde (tükenmişlik, sıradanlık, statükoculuk, beklentilerle reelin örtüşmemesi v.b.) önemi artmaktadır. Bu bağlamda öğretmen yetiştiren kurumlarda öğretmen adaylarının tutumlarının ve öz yeterlik algılarının temelini atılmasına ve geliştirilmesine imkân sağlayacak eğitimin yapılması gerekmektedir. Öğretmen yetiştiren programların verimliliği ve etkililiği, programdan mezun olan aday öğretmenlerin öz yeterlik algılarının yüksek olması ve mesleğe yönelik tutumlarının olumlu olması ile değerlendirilebilir. Öz yeterlik ve tutumun öğretmenlerin mesleki başarılarını etkileyen önemli özelliklerin başında geldiği söylenebilir. Bu sebeple, bireyin kendini mesleki öz yeterlilik açısından değerlendirmesi ve mesleğe yönelik tutumunun belirlenmesi önemlidir.

Bu araştırma sonunda öğretmen adaylarının mesleki öz yeterlik ve mesleğe yönelik tutumları ile bunlar arasındaki ilişkinin değerlendirilmesiyle elde edilecek bulguların ve bulgular doğrultusunda geliştirilecek önerilerin genel olarak aşağıda belirtilen noktalarda alana katkı sağlaması beklenmektedir.

- Alan yazında öğretmen adaylarının öz yeterlik algılarını ve mesleğe yönelik tutumlarını ölçmeye yönelik birçok araştırma yapılmıştır. Ancak mesleki öz yeterlik ve mesleğe yönelik tutum arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik çalışmalara pek rastlanmamıştır. Bu bağlamda araştırma önem arz etmektedir.
- Aynı zamanda okudukları lisans programının daha başında olan öğretmen adaylarının doğru yönlendirmelerle mesleğe karşı öz yeterlik ve olumlu tutum kazanmaları yönünde çalışmalar yapılabileceği ve dolayısıyla da mesleğin daha kaliteli icrasının sağlanarak prestijinin artacağına inanılmaktadır.
- Araştırmanın sonuçlarının mevcut durumu yansıtacağı, eğitim fakültesini tercih eden öğrencilerin öğretmenlik mesleğine karşı tutumlarının tespit edilmesi suretiyle, bir

önceki eğitim kurumunda (orta öğretim) mesleki yönlendirmelerin daha sağlıklı yapılacağı düşünülmektedir.

- Araştırmaya konu olan mesleki öz yeterlik algısı ile mesleğe karşı tutum arasındaki ilişkiyi ve anlamlılık düzeyini belirlemek, öğretmen adaylarının bir sonraki adım olan mesleğin icrasında nitelikli öğretmen profili oluşturabilme ve nitelikli eğitim-öğretim etkinlikleri sağlayabilme yeterliliği kazandırmada faydalı olacağı düşünülmektedir.
- Öğretmen yetiştiren kurumlara ve bu konuda çalışan akademisyenlere de ışık tutacağı beklenmektedir.

1.4.Varsayımlar

Araştırmanın başlıca sayıtları aşağıda sıralanmıştır.

- 1- Katılımcılar ölçekte yer alan soruları kendi gerçek durumlarına ve düşüncelerine uygun olarak cevaplamışlardır.
- 2- Öğretmen adaylarının mesleki öz yeterlilik algıları tespit edilebilir.
- 3- Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine karşı tutumları tespit edilebilir.

1.5. Sınırlılıklar

Bu araştırma;

- 1- 2013 - 2014 Akademik Yılı Van Yüzüncü Yıl Üniversitesinde Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği, İlköğretim Matematik Öğretmenliği, Sınıf Öğretmenliği, Fen Bilgisi Öğretmenliği, Türkçe Öğretmenliği, BÖTE, Okulöncesi Öğretmenliği, İngilizce Öğretmenliği bölümlerini okuyan normal öğretim 1. Sınıf öğrencileri ile,
- 2- Katılımcıların mesleki öz yeterlilik algılarına ilişkin görüşleriyle,
- 3- Katılımcıların mesleğe karşı tutumlarına yönelik görüşleri ve uygulanan veri toplama aracıyla sınırlıdır.

1.6.Tanımlar

Öz yeterlik: Öz yeterlik, bireyin bir başarı durumunda o işi gerçekleştirmeye yönelik harcayacağı çabayı belirleyen bilişsel inanç olarak kabul edilir (Bandura1997, akt: Aykaç, 2007).

Öğretmen öz yeterliği: Öğretmenin kendi öğretimsel yeterliklerine ve bu yeterlikleri öğrenciye istendik nitelikleri kazandırma gücüne ilişkin yargısına öğretmen öz yeterliği denilmektedir (Gülebağlan, 2003)

Tutum: Tutum, bireyin kendine ya da çevresindeki herhangi bir toplumsal konu, obje ya da olaya karşı deneyim, motivasyon ve bilgilerine dayanarak örgütlediği bilişsel, duygusal ve davranışsal bir tepki ön eğilimidir (İnceoğlu, 1993).

2.BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde kuramsal çerçeveye yer verilmiş olup, bir meslek olarak öğretmenlik, öğretmenlik mesleğinin önemi, öğretmende bulunması gereken kişisel ve mesleki nitelikler, öz yeterlilik algısının önemi, öğretmenlik öz yeterliliği, tutum, tutumu oluşturan öğeler, tutum davranış arasındaki ilişki, tutumları etkileyen faktörler, öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlara ve konu ile ilgili yurt içinde ve dışında yapılan araştırmalar yer almaktadır.

2.1.Bir Meslek Olarak Öğretmenlik

Her toplumda bireylerin kendilerine uğraş alanı olarak seçtikleri değişik işler vardır. Ancak, bunların yalnızca bir kısmı tüm dünyada meslek olarak kabul görmektedir. Bilindiği gibi meslek; bireysel, toplumsal ve evrensel yaşam için zorunlu iş bölümü sonucu ortaya çıkan bir uğraş olgusudur (Alkan, 2000: s,11).

Meslekler, insanlık tarihinin geçirdiği büyük dönüşümlere bağlı olarak, toplumsal yaşamın gereklerine uygun biçimde gelişim göstermiştir. Öğretmenliğin kavram olarak ortaya çıkışı, eğitim öğretim işinin sistemli, planlı ve programlı olarak işin uzmanlarınca yapılması gereğiyle şekillenmiştir. Gelişmiş toplumların sosyal hayatlarında toplumu daha ileriye götürmek için çok çeşitli kurumlar ve meslekler geliştirdikleri görülür. Her alanda kurumsallaşma gereği duyulmuştur. Bu kurumsallaşma içerisinde okul, eğitimin kurumsallaşmış bir birimi olarak, öğretmen de burada eğitimi öğretimi bilimsel yolla yaparak eğitimin işlemlerini sağlayan kişi olarak belirir (Şimşek, 2005: s, 245).

Öğrenme ve öğretme çabası insanlık tarihi kadar eskidir. Ancak bu çabanın bir uğraşı alanı niteliği kazanması ve bu uğraşı alanının öğretmenlik mesleğine dönüşmesi zaman içerisinde mümkün olabilmiştir. Öğretmenlik mesleği, eğitim sektörü ile ilgili olan, sosyal, kültürel, ekonomik, bilimsel ve teknolojik boyutlara sahip alanlarda özel uzmanlık bilgi ve becerisinin temel alan akademik çalışma ve mesleki formasyonu gerektiren, profesyonel statüde bir uğraşı alanıdır (Alkan ve Hacıoğlu, 1997).

Günümüz eğitim sistemlerinde öğretmenlik, kendine özgü profesyonel bir uğraş alanı olarak hukuki temele dayandırılmıştır (Şimşek, 2005: s, 245). Öğretmenler, doktor ya da avukatlarla karşılaştırıldığında genelde daha az statüye ve daha az mali gelire sahip olsalar da,

eğitim de tıpkı tıp ve hukuk gibi bir meslektir. 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 43. maddesinde; “Öğretmenlik mesleği, devletin eğitim, öğretim ve bununla ilgili yönetim görevlerini üzerine alan özel bir ihtisas mesleği” olarak tanımlanmaktadır. Buna bağlı olarak devletin öğretmenlerden temel beklentisi, “Öğretmenler bu görevlerini Türk Milli Eğitiminin amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak ifade etmekle yükümlüdürler” biçiminde özetlenmiştir (MEB). Bugün dünyada yaygın olan görüş, öğretmenlik mesleğinin “profesyonel” ya da “yarı profesyonel” bir meslek olduğu yönündedir. Günümüzde öğretmenlik mesleği, eğitim sektörü ile ilgili olan, sosyal, kültürel, ekonomik, bilimsel ve teknolojik boyutlara sahip alanlarda özel uzmanlık bilgi ve becerisinin temel alan akademik çalışma ve mesleki formasyonu gerektiren, profesyonel statüde bir uğraşı alanıdır (Alkan ve Hacıoğlu, 1999).

Bir ülkenin kültürel, sosyal, teknolojik ve ekonomik kalkınmasında, gelişmesinde, çağdaşlaşmasında, halkın refah ve huzur içinde yaşamasında temel unsur insan ve o insana verilen eğitimidir. Eğitimde ise temel faktör öğretmendir. Öğretmenin yerini tutacak bir eğitim modeli henüz bulunamamıştır (Tekişik, 2006: s, 1). Bu denli önemli görevleri üstlenen öğretmenlik doğal olarak bir uzmanlaşmayı ve profesyonelleşmeyi gerektirmektedir. Bu açıdan öğretmenlik bir meslek ekseninde tanımlanmaktadır.

2.2. Öğretmenlik Mesleğinin Önemi

Öğrenme-öğretme işlevi insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanlar millet haline gelip, toplumda yaşamaya başladıkları andan itibaren, eğitim ve öğretim konusu gündeme gelmiştir. En ilkel toplumdan en gelişmiş toplumlara kadar bütün bir tarihi oluşum içinde en belirgin özellik eğitim kurumlarının varlığı olmuştur. Çocuk dünyaya gelirken, öğrenilmiş davranışları yoktur. Çocuğun yaşamını sürdürebilmesi için gerekli tüm bilgi, beceri, tutum ve alışkanlıklar ona, sonradan ve başkaları tarafından öğretilir. Başka bir deyişle çocuk çevresindeki canlı, cansız, gerçek ve sanal tüm varlıklarla etkileşerek hayat boyu öğrenir. Varol’ un (2007);“eğitimde, bilgi vermek de dahil her türlü yaşantı üzerinde durulmaktadır” ifadesi bunu destekler niteliktedir. Bu öğretimin küçük ve zorunlu bir parçası okul eğitiminde ise, büyük görev öğretmene düşmektedir.

Öğretmen; eğitim, öğretim ve bununla ilgili yöntem ve yönetsel görevlerde bulunan, davranışları eğitim ve öğretimin ve bununla ilgili tüm bilimlerin, felsefelerin bulgularına dayanan, değişme ve gelişme için bilgilerin, fikirlerin ve kişiliklerin sevgi, saygı ve serbestçe etkileşimine imkân veren, bunun sağlanmasını amaçlayan, teşvik eden demokratik tutum ve

uygulamaların olmasına yardım ve katkı sağlayan kişidir (Değirmencioğlu ve Küçükahmet, 1999).

Günümüzde öğretmenlerden; rehber olmaları, yol göstermeleri, yönlendirmeleri, öğrenmeyi öğretmeleri, demokratik tutum ve değerleri kazandırmaları beklenmektedir (Alkan, 2000: s, 11). Öğretmenin insan davranışlarına yön veren, şekillendiren, karmaşık becerileri içermekle birlikte bunları öğretim etkinliklerine aktarabilen birey tasarımcısı olduğu söylenebilir. Ayrıca topluma karşı sorumluluk hissedilen, yaptığı uygulamalarla topluma ve eğitim bilimine katkıda bulunmaya çalışan bir bilim adamı, toplumsal ve evrensel değerlere sahip çıkarak nesillere aktaran bir filozof niteliğindedir. Mevzuatlarda belirlenmiş tanımların dışında aynı zamanda psikolog, eğitimci, sosyolog ve teknokrattır (Sen, 2006: s, 8). Öğretmen, eğitim amaçları ile belirlenen birey davranışlarının oluşturulmasında çok önemli bir fonksiyona sahiptir. Eğitim amaçları ile belirlenen davranışların oluşturulması yani, toplumu oluşturan insan tipini meydana getirmesi açısından önemli görev üstlenir (Oral 2004: s, 9).

Eğitim kurumlarında öğrencilerden istenilen davranış değişiklikleri meydana getirmek üzere; öğretim etkinliklerini planlama, eğitim ortamını hazırlama, etkinlikleri uygulama ve değerlendirme işleri öğretmene aittir (Asan, 1998). Öğretmen, eğitimin kilit adamı, yaratıcı, yaşatıcı, hayata geçirici, uygulayıcı gücüdür (Büyükkaragöz, 1997: s,16).

Öğretmenlerin toplumların gerçek mimarları ve insan kişiliğini şekillendiren sanatkârlar (Özden, 1999: s, 22) olduğunu düşünürsek, eğitim sistemimizin çağın özelliklerine göre geliştirilmesinde en önemli öğelerinden biri olduğu ve tüm toplumlarda insan yetiştirme işlevini üstlenen sistemin vazgeçilmez üyesi olarak okul denen sosyal sistemin de en stratejik parçalarından biri olduğu söylenebilir. Nitekim Seferoğlu (2004) da, değişimin öncülerini yetiştirmesi beklenen eğitim sisteminde, söz konusu bireylerin yetiştirilmesinde öğretmenlere ve öğretmen yetiştiren kurumlara büyük sorumluluklar düştüğünü belirtmektedir. Öğretmen, okul ve sınıf ortamını canlandıran, öğretim için uygun, ilginç ve zevkli bir duruma getirmeli, ayrıca yönettiği öğretim etkinlikleri sırasında dolaylı ve dolaysız olarak öğrenciler üzerinde önemli izler bırakarak, öğrencilerin tüm gelişimlerini de desteklemelidirler. Ayrıca, çocuklar ve gençlerin akademik ve mesleki bakımdan geleceklerine yön verdiği, onların kişilik kazanmalarına ve hayat görüşü edinmelerine yardımcı olduğu (Ünal, ve Sefer, 2001: s, 8) gerçeğinden hareketle, mesleğini layıkıyla ve içselleştirerek yapması önem arz etmektedir.

Eğitim sisteminin iş görüsünü yerine getirmesinde üç temel öge; öğrenci, öğretmen ve eğitim programları rol oynadığı bilinmektedir. Eğitimin etkili olabilmesi ve amaçlarını en üst

düzye gerçekteşirebilmesi ise, bu öğeler arasındaki uyuma bağıdır. Çünkü eğitim sistemini çalıştıracak araç ve gereçleri kullanacak ve kullandıracak insan öğretmendir. Öğretmenin niteliği ve yeterliliği eğitim öğretim faaliyetinin başarıya ulaşmasında en önemli faktördür (Büyükkaragöz, 1997). Ancak bu üç öğeden birisi olan “öğretmen” öğesinin, diğer iki öğe olan öğrenci ve eğitim programlarını etkileme gücü diğerlerinden fazladır. Özellikle öğrenci ve eğitim programlarını etkileme gücü diğerlerine göre daha fazla olan öğretmenin, eğitim hedefleri, eğitim programları, derslerin içeriği vb. ne denli iyi hazırlanırsa hazırlansın, bu programların uygulayıcısı olarak iyi yetiştirilmemesi, yapılan çalışmalar ve çabaların amacına ulaşamamasına sebep olacağı açıktır (Küçükahmet, 2002). Eğitim sisteminin başarısı, sistemi işletecek olan öğretmenin niteliğine bağıdır (Oktar ve Bulduk, 1999).

Toplumu oluşturan bireyler üzerindeki etkisi bu kadar önemli olan öğretmenlerin mesleğini severek yapması, bu meslek için kendisini yeterli görmesi ve mesleğine karşı olumlu tutum sergilemesi oldukça önemlidir.

2.3. Öğretimde Bulunması Gereken Nitelikler

Toplumlarda yeni nesillerin ve ülkenin gelişmesi için ihtiyaç duyulan insan gücünün yetiştirilmesinden yine sistemin en önemli öğesi olan öğretmen sorumludur. Bu nedendir ki sistemin başarıya ulaşmasında öğretmenlerin ve diğer eğitim personelinin nitelikleri bir ön şart oluşturmaktadır (Küçükahmet, 2002: s, 77). Alkan ve Hacıoğlu'nun (1999) tanımıyla günümüzde öğretmenlik mesleği, eğitim sektörü ile ilgili olan, sosyal, kültürel, ekonomik, bilimsel ve teknolojik boyutlara sahip alanlarda özel uzmanlık bilgi ve becerisinin temel alan akademik çalışma ve mesleki formasyonu gerektiren, profesyonel statüde bir uğraşı alanıdır (Övet, 2006: s, 23). Eğitim sisteminin başarısı, sistemi işletip uygulayacak olan öğretmenlerin ve diğer eğitim personelinin niteliklerine bağıdır. Hiçbir eğitim modeli o modeli işletecek personelin niteliğinin üzerinde hizmet üretemez (Kavcar, 2002: s, 39). Diğer bir deyişle bir eğitim-öğretimin kalitesi ve etkililiği öğretmenin niteliğiyle doğrudan ilişkilidir (Karaçalı, 2004).

Eğitim sisteminin çağın özelliklerine göre geliştirilmesinde en önemli öğelerinden biri olan öğretmen, tüm toplumlarda insan yetiştirme işlevini üstlenen sisteminin vazgeçilmez üyesidir. Hangi düzeyde olursa olsun, yapılan eğitimin niteliğini, öğretmenin niteliğinden soyutlamak söz konusu değildir. Çünkü eğitimin niteliğinin temel belirleyicisi öğretmendir. Bu nedenle öğretmenler sorumluluklarını yerine getirebilmeleri için gerekli bütün davranışları en üst düzeyde kazanmalıdırlar. Öte yandan, öğretmenlerin öğrencileri ilgi ve yetenekleri

yönünde yetiştirerek, zihinsel, bedensel, duygusal ve sosyal bakımdan sağlıklı birer vatandaş olarak hayata ve üst öğrenime hazırlayıcı bilgi ve becerilere sahip olarak yetiştirmesi toplumumuzun en haklı ve gerçekçi beklentisidir (Ada ve Ünal, 1999).

Bir öğretmenin öğreteceği konu alanı ile ilgili bilgi ve becerilerin kaynağı olması gerekir. Yaşam boyu öğrenmeye katılarak, konu alanındaki bilgi ve becerilerini güncelleştirmelidir. Öğretmen hizmet içi eğitim etkinliklerine katılmalı, öğrendiklerini diğer meslektaşlarıyla paylaşmalıdır (Özdemir ve Yalın, 2000). Bununla birlikte; “Pedagojik formasyon” olarak da ifade edilen ve öğretmen eğitimi programlarının önemli bir parçasını oluşturan öğretmenlik meslek bilgisi derslerinin öğretmen adaylarına kazandırılması, öğretmenin niteliği ve dolayısıyla da eğitimin niteliği bakımından gereklidir.

Öğretmenlerin kendi alanlarına hâkim olmaları, alandaki temel konular ve bunlar arasındaki ilişki ve bağlantıları iyi kavramış olmaları mesleki başarı için temelde olması gereken bir durumdur. Ancak, öğretmen konu alanını ne kadar iyi bilirse bilsin sahip olduğu bilgileri öğrenciye aktaramazsa mesleğinde başarılı olamaz. Bu nedenle öğretmende öğretme becerisi de olması gerekir (Terzi, 2003). Etkili bir öğretmen olmak için sadece konu alanını bilmek yetmez. Öğretmenin mesleki niteliği genel kültür, konu alanı bilgisi ve öğretmenlik meslek bilgi ve becerilerine bağlıdır (Erden, 1999). Bir öğretmenin kişilik özellikleri ne kadar olumlu olursa olsun bu özelliklere sahip olmadığı takdirde etkili bir öğretmen olması mümkün değildir (Çelikten, Şanal ve Yeni, 2005). Öğretmenlik açısından bilen öğretir düşüncesi geçerli bir ifade değildir. Öğretmen bildiğini nasıl öğreteceğini de bilmelidir. Çok iyi derecede Türkçe bilen bir öğretmenin bunu ilköğretimdeki çocukların seviyesinde anlatabilmesi gerekir. Bir beden eğitimi öğretmenini beden eğitimciden, bir müzik öğretmenini müzikçiden ayıran temel özellik öğretmenlik meslek bilgisine sahip olmaktan kaynaklanmaktadır.

Öğreteceği konuda yeterli bilgisi olmayan, nasıl öğreteceğini ve öğretim yöntemlerini bilmeyen, öğretme ve eğitim sürecinin oluşumunu bilmeyen, eğitim psikolojisi, eğitim felsefesi ve eğitim bilimleri gibi disiplinlerin bulgularını sınıfta nasıl uygulayacağını bilmeyen ve öğretemeyen kişiler öğretmenlik yapamaz (Eskicumalı, 2002: s, 9).

Öğretmen adaylarının alan bilgileri ve öğretmenlik meslek bilgileri yanında geniş bir dünya görüşüne sahip olmaları gereklidir. Öğretmenden beklenen sadece belirli bir alanda

uzmanlık bilgisine sahip olması değil, olayları, insanı, toplumu ve dünyayı ilgilendiren bir takım sorunları görebilmesi ve bunlar için çözüm yolları düşünebilmesidir (Şişman, 1999), yakın çevresinden başlayarak toplumdaki sorunları görebilmesi ve çözüm önerileri getirebilmesidir. İnsanlarla ilişkiler yönünden öğretmenlik, diğer bazı mesleklerden farklı olarak geniş bir insan kesimiyle ilişki ve etkileşim içinde yerine getirilen bir meslektir. Öğretmenlik, sadece okul ve sınıf ortamında öğrencilerle değil, okul dışında veliler ve toplumla da iç içe olan bir meslektir (Çelikten, Şanal ve Yeni, 2005). Eğitilmiş insan çevresindeki problemleri görebilen ve bunları çözebilme kapasitesine ulaşmış kişi olarak ta tanımlanabilir.

İyi bir öğretmenin bir başka özelliği de iyi bir “lider ve yönetici” olmasıdır. Liderlik, örgütün amaçlarını gerçekleştirmek için, bireyleri güdüleme, etkileme ve hedefe yöneltme sanatıdır (Aytürk, 1999: s, 15). İyi bir lider olması öğretmenin sadece sınıfta değil toplumda da örnek alınmasını sağlar. Öğretmen bu yolla toplumda da model olma rolünü üstlenebilir ki bu da toplumun gelişimi ve eğitimi için çok önemli bir noktadır. Görevlerinden biri toplumsal kültürü öğrenciye aktarmak olan öğretmenin bu görevini başarılı bir biçimde yerine getirebilmesi, ailelerin yaşam tarzını kültürel özelliklerini çalıştığı bölgenin değerlerini bilmesine bağlıdır (Terzi, 2003). Bu nedenle öğretmenlerin iyi birer yetiştirici olmaları yanında, etkileme gücüne sahip, rol model olabilecek liderlik özelliklerine de sahip olmaları gerekir. Öğretmen, gerek içinde yer aldığı öğretmen grubunda gerekse birlikte olduğu öğrenci grubu içinde bir liderlik rolü üstlenmek durumundadır. Bu liderlik bazen geleneksel olabileceği gibi çoğu zaman da demokratik bir yapıda olabilir. Öğretmen, lider olarak sorumlu olduğu sınıfı, okulu ve hizmet verdiği çevre ve toplumu yönlendirmek ve aydınlatmakla da görevlidir (Çelikten, Şanal ve Yeni, 2005).

Öğretmen, yalnızca bireyin gelişim sürecinde ona yardımcı olacak ve öğrenme ihtiyacını karşılayacak bilgi ve beceri kazandırmada değil, aynı zamanda bireyin kişilik kazanmasında da önemli bir yere sahip olduğu bir gerçektir. Öğrenciler yetişkinlerin söylediklerinden çok, yaptıklarını değerlendirirler (Adıgüzel, 1999: s, 68). Bu yüzden öğretmen, öğrencileri için, kibar sevecen, anlayışlı, yol gösterici, meslekî ve genel kültüre sahip, tutarlı, öğrenci başarısı ile ilgilenen bir model olmalıdır.

Öğretmen meslek hayatının her döneminde öğrencilerin problemlerini paylaşmak, onlarla ilgilenmek ve çözüm yolları bulmak zorunda kalır. Bu nedenle öğretmen, bazen

ailenin yerini almaktadır. Özellikle ilköğretim kademesinde öğretmenler öğrencilerin yeteneklerini ve ilgilerini önceden keşfedip ona göre bir yönlendirme yapabilmek için ailelerle işbirliği kurma yoluna gitmelidir. Aynı zamanda öğretmenler, öğrencileriyle etkili bir iletişim kurabilmelidir (Terzi, 2003). Bu durum öğretmenin danışmanlık görevini de üstlendiği ve sadece okulun formal işlemlerinin yerine getirildiği bir görev alanı olmadığına göstergesidir.

Öğretmenlerin mesleklerinde kararlı, dengeli, sakin, olgun ve yaşama iyi uyum sağlayan kişiler olması önemlidir. Fikir ve düşünceleri açık ve net bir şekilde sözlü ve yazılı olarak ifade edebilmeleri de önemlidir. Öğrenciler kendileri için önemli olan şeyleri öğrenirler. Dolayısıyla konular onlara zekice sunulmalı, öğretim yöntem ve tekniklerini tanımalı, öğreteceği davranışa ve konuya uygun öğretme ve öğrenme etkinliklerini yapabilmelidir (Öztürk, 1998: s, 289).

Mesleğe uygun davranış ve görünüm mesleğin öğrenciler gözünde değerini artırır ve bu, öğretmenin kişiliğinin önemli bir özelliğini oluşturur. İdeal olarak öğretmen, öğrencilerle konu ile ilgili derin bilgilerini, ilgisini paylaşan onlara sempati ve hoşgörü ile rehberlik eden insan olarak saygı duyan örnek bir kişiliğe sahip olmalıdır. Öğretmen nitelikleri konusunda benzer görüşü paylaşan Küçükahmet (2002)' de ideal bir öğretmenin sahip olması gereken kişisel özellikleri mesleğini seven, tarafsız, çağdaş, ön yargılı olmayan, yardımsever, dürüst, güler yüzlü, eleştiriye açık, esprili, hoşgörülü, adil, dengeli ve sevecen olmak şeklinde sıralamıştır.

Öğretmen, öğrencilerin her birinin önemli ve değerli olduğunu kendilerine fark ettirebilmeli ve özelliklerine uygun davranabilmelidir. Onların bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal, kültürel farklılıklarına ve gereksinimlerine ilişkin anlayışını, farkındalığını öğrencilerinin öğrenmesini desteklemek ve daha ileriye götürmek için kullanabilmelidir. Etkili bir öğretmen sınıfında bulunan her öğrencinin kendine has yetenekleri olduğunu, önemli olanın öğrencilerdeki bu yetenekleri keşfetmek suretiyle açığa çıkarmak ve öğrencileri yetenekleri doğrultusunda yönlendirmek olduğunu bilir (Çelikten, Şanal ve Yeni, 2005).

Öğretmen, öğrencileri birey olarak görmeli ve değer vermelidir. Öğrencilerin sosyal ve kültürel farklılıklarını, yaptıkları ve ilgileri dikkate alarak en yüksek düzeyde öğrenmeleri ve gelişmeleri için çaba harcamalıdır. Öğrencilerinde geliştirmek istediği kişilik özelliklerini

önce kendi davranışlarında göstermelidir. Diğer öğretmen, yönetici ve uzmanların başarılı deneyimlerinden yararlanıp öz değerlendirme yaparak değişim ve sürekli gelişim için çaba göstermelidir. Yeni bilgi ve fikirlere açık olmalı, kendisini ve kurumunu geliştirmede etkin rol oynamalıdır. Mesleği ile ilgili mevzuatı yakından takip ederek bunlara uygun davranmalıdır (Şimşek, 2009). Ayrıca, öğretmenin ortaya koyduğu kişilik, öğretilen konu kadar önem taşımaktadır (Tamer ve Pulur, 2001: s, 23).

Demirel (2006: s, 192-194) öğretmenlik mesleği ile ilgili yeterlikler konusunda ortak bir genelleme yaparak, çağdaş bir öğretmenin sahip olması ve göstermesi gereken nitelikleri kişisel ve mesleki nitelikler olarak iki ana grupta toplamıştır. Benzer şekilde; (Alkan ve Hacıoğlu, 1997; Ergun, Çevik, Ergezer, Özdaş. 1999; Şişman, 1999) öğretmende bulunması gereken nitelikleri şu şekilde sıralamıştır:

2.3.1. Kişisel Nitelikler

1. *Kabul edilebilir bir kişilik*
2. *Sağlıklı olma*
3. *Açık fikirlilik*
4. *Kendine güven*
5. *Mesleki ve demokratik ideallere bağlılık*
6. *Liderlik*
7. *Sürekli öğrenme ve gelişmeye açıklık,*
8. *Yaratıcı düşünme*
9. *İyi ahlak*
10. *İletişim*
11. *Etkili ses ve düzgün anlatım*
12. *Anlaşılır açıklamalar yapma ve yönergeler verme*
13. *Sınıf içi iletişimi sağlama (öğrenci-öğretmen, öğrenci-öğrenci*
14. *Okul yönetimi, meslektaşları, diğer okul çalışanları, veliler ve ilgili eğitim örgütleriyle iletişim yeterliği,*
15. *Sözel ve beden dilini etkili biçimde kullanma*
16. *Empati*
17. *Sevgi, sabır ve hoşgörü*
18. *Adaletli ve tarafsız davranma*
19. *Sevgi, sabır ve hoşgörü*

20. Adaletli ve tarafsız davranma

2.3.2. Mesleki Nitelikler

1. *Eğitim ve öğretmenlik mesleğinin insan yaşamındaki ve toplumdaki yerini, işlevini ve önemi anlama*
2. *Eğitim ve meslekle ilgili yasa ve yönetmelikleri bilme ve bunlara uygun davranma*
3. *Mesleki inanç ve bağlılık duygusuna sahip alma*
4. *Mesleğin değer ve normlarına uygun davranma*
5. *Mesleki kuruluşları tanıma ve destek olma*
6. *Mesleğin toplumsal statüsünü yükseltmeye katkıda bulunma*
7. *Eğitim personeli, öğrenci, veli ve iş çevreleri ile uyum içinde çalışma*

Yukarıda özetlenen öğretmen yeterliklerinin öğretmen adaylarına kazandırılması için öğretmen yetiştiren kurumların programları özenle düzenlenmeli ve öğretmenlere kazandırılması öngörülen bu nitelik ve yeterliklere uygun olarak sürekli gözden geçirilmelidir. Çelikten ve Can'ın (2003, s: 253-267) İdeal Öğretmen konusunda yaptıkları uygulamalı araştırma sonuçları da yukarıda sıralanan ve açıklanan özelliklerle paralellik göstermektedir. Anılan araştırmacılara göre "İdeal Öğretmen" öğrencilere karşı güler yüzlü, hoşgörülü, sevecen, güvenilir, dürüst, objektif, sırdaş ve dost olmalı, düşünce ve davranışlarıyla öğrenciler için bir model olmalıdır. Öğretmenin başarıya odaklanması, öğrencilerden yüksek beklentiler içinde bulunması, öğretmenlerce çok önemli bulunan öğretmen özelliklerindedir (Çelikten, ve Can. 2003).

Şimşek (2009)' de benzer şekilde iyi bir öğretmende bulunması gereken nitelikleri aşağıdaki gibi sıralamıştır:

- 1- *Öğrencilere değer verme, anlama ve saygı gösterme:* Öğretmen öğrencilerinin farklılığına ve başarı düzeyine bakmaksızın her zaman değer vermeli, onları anlama konusunda çaba göstermelidir. Öğrencilerinin saygıya değer olduklarını sözleriyle, tutumuyla ve davranışlarıyla göstermelidir (Şimşek, 2009). Ayrıca öğretmen, öğrencilerinin sorunlarını bilip onların sırlarını korumak, sorunlarını çözebilmelerine yardımcı olmak durumundadır. Öğretmen çeşitli durumlarda öğrencilerine öğüt vererek onların iyi bir aile ve toplum üyesi olabilmelerini sağlamak için çaba göstermek durumundadır (Çelikten, Şanal ve Yeni. 2005: s, 232)
- 2- *Öğrencilerin, öğrenebileceğine ve başaracağına inanma:* Öğretmen, öğrencilerinin yaşantıları ve düzeyleri ne olursa olsun, onların eğitim kazanımlarını sürekli

arttırmayı amaç edinmeli, onlara öğrenme ve başarıma konusunda öz güven kazandırabilmelidir (Şimşek, 2009). Öğretmen öğrencilerinin başarılı olacağına inanmalı ve onları başarılı olmaları için desteklemelidir (Çelikten, Şanal ve Yeni. 2005: s, 227).

- 3- *Ulusal ve evrensel değerlere önem verme:* Öğretmeni çocuk hakları, insan hakları, anayasa ve demokrasi ilkelerini benimseyerek her toplumun kendine özgü kültürel yapısı, değerleri olduğu anlayışıyla öğrenme yaşantıları düzenleyebilmelidir. Ulusal ve evrensel değerleri benimseyebilmeli, uluslararasıdaki anlayışı, işbirliğini, dostluğu ve barışı destekleyerek, öğrencilerin bu değerleri kazanması için çaba göstermelidir (Şimşek, 2009). Aynı zamanda, hizmet verdiği çevrede meydana gelecek değişimleri yakından takip ederek, bu değişimleri toplumun anlayacağı şekilde anlatıp yorumlayabilmeli, toplumun olumlu yönde değişme ve ilerlemesine yardımcı olmalıdır (Çelikten, Şanal ve Yeni. 2005: s, 227).
- 4- *Öz değerlendirme yapmak:* Çevredeki değişimlerden en fazla ve çabuk etkilenecek kurum hiç kuşkusuz okuldur. Öğretmen meydana gelen bu değişikliklere karşı hiçbir zaman arkasını dönemez, kayıtsız kalamaz (Çelikten, Şanal ve Yeni. 2005: s, 227). Bu nedenle öğretmen, sınıf içi ve dışı çalışmalarını eleştirel bir yaklaşımla analiz edebilmeli, öz değerlendirme yapabilmeli, yeni bilgi ve fikirle açık olarak kendini sürekli geliştirebilmelidir (Şimşek, 2009).
- 5- *Kişisel gelişimi sağlama:* Öğretmen, kendini geliştirme sorumluluğunun bilincinde, istekli, sebatlı, canlı ve yaratıcı olabilmelidir. Eleştirel düşünme, problem çözme, iletişim becerileri ve estetik anlayışını geliştirebilmeli ve bunları öğretim sürecinde etkili kullanabilmelidir (Şimşek, 2009). Bir öğretici olarak öğrencilerinden bilgi bakımından daima önde olmalıdır. Bunun için de öğretmen okumalı, kurslara gitmeli, bilmediği konuları sormalı ve araştırmacı olmalıdır. Rol modeli ve bilgi dağıtıcısı durumunda olan öğretmen, sınıfta anlatacağı konuları, kendisine sorulan soruları ya da öğrencilere yararlı olacağını düşündüğü konuları araştırmak için kendisini hazır hissetmeli ve istekli olmalıdır (Çelikten, Şanal ve Yeni. 2005: s, 227).
- 6- *Mesleki gelişimleri izleme ve katkı sağlama:* Öğretmen, kendi mesleki gereksinimlerinin farkında olarak, kendini ve öğretme- öğrenme sürecini geliştirmek için hizmet içi eğitim kurslarına ve mesleğine yönelik bilimsel toplantı ve seminerle katılmalı, alanıyla ilgili yayınları izlemelidir. Ayrıca kendisi de bu tür etkinliklere katkı sağlama çabası içinde olmalıdır (Şimşek, 2009). Eğitim hizmetlerini daha geniş

kitlelere daha kaliteli biçimde götürebilmek için çağdaş eğitim teknolojisinin tüm imkânlarından etkili bir biçimde yararlanması gerekmektedir (Koşar, 2003).

- 7- *Okulun iyileştirilmesine ve geliştirilmesine katkı sağlama:* Öğretmen, öğrencilerin öğrenmelerini desteklemek ve geliştirmek için, okulu, çalışanları ile bir bütün olarak düşünmeli ve okulun bir toplum merkezi haline gelebilmesi için onlarla iş birliği yapmalıdır. Okulun geliştirilmesi çalışmalarında öğrencileri ile birlikte etkin rol almalı ve kişisel gelişiminin, okul gelişimine katkı sağlayacağını bilincinde olmalıdır (Şimşek, 2009). Öğretmen içinde yer aldığı, üyesi olduğu öğretmen grubunu ve topluluğunu temsil eden kişidir. Davranışlarıyla, hareketleriyle, giyim-kuşamıyla hem bireysel olarak kendini hem de öğretmen olarak mesleği temsil etmektedir (Çelikten, Şanal ve Yeni, 2005: s, 232).
- 8- *Mesleki yasaları izleme, görev ve sorumlulukları yerine getirme:* Öğretmen görev, hak ve sorumlulukları ile ilgili mevzuatı bilmeli, izlemeli ve bunlara uygun davranmalıdır (Şimşek, 2009).

Öğretmenin mesleki niteliği genel kültür, konu alanı bilgisi ve öğretmenlik meslek bilgi ve becerilerine bağlıdır (Erden, 1999: s, 43). Nitelikli öğretmen, mesleki doyuma daha rahat ulaşabileceğinden, kişisel gelişimine katkı sağlayacağından, öğrencilerinin hayatında ve okulun gelişmesinde aktif rol alacağından öz değerlendirme öz yeterlilik duygusu daha yüksek olacaktır. Öz yeterlilik duygusu yüksek olan öğretmen ise mesleğinde daha başarılı olacaktır. Bu bağlamda başarı ivmesi ile öz yeterlilik duygusunun birbirini tetikleyici rollerinin olduğu söylenebilir.

2.4. Öz-Yeterlilik Kavramı

Bireyin belli bir edimi gerçekleştirmek için gerekli eylemleri düzenleme ve yürütme gücüne ilişkin yargısına öz yeterlik denir (Bandura, 1996: s, 391, akt: Özertan, 2007). Öz yeterlik, bireyin becerisi ile yapabildiklerine ve yapabileceklerine olan inancının bir ürünüdür (Senemoğlu, 2004). Tanımlardan anlaşılacağı gibi öz yeterlik, bireyin gelecekteki olası durumlarıyla baş etmede ne derece başarılı olabileceğine ilişkin geliştirdiği inancıdır. Bir başka deyişle, davranış ve çevre birbirini etkileyerek, bireyin bir sonraki davranışını belirler. Öz yeterlik, bir kişiye belirli bir rolü oynayabilme gücünü kazandıran özelliklerin varlığı veya kişinin bu rolü oynayabilmesini engelleyen özelliklerin yokluğu, olarak düşünüldüğünde bireyin bir görevi gerçekleştirmek için gerekli yeteneğe sahip olduğuna inanması,

motivasyonunu ve kararlılığını artırarak gereken davranışları sergilemesini sağladığı bilinmektedir (Üredi ve Üredi, 2006).

Öz yeterlik inancı bireyin olumlu veya olumsuz düşünmesini, yaşamında amaçlar ve yaşam biçimi belirlemesini, zorluklara karşın harcayacağı çabayı ve çabaları sonucu elde edeceği ürünleri etkiler (Bandura, 1996, akt: Özertan, 2007). Öz yeterlik kavramını kişinin bir işi başarıyla yapmak için gerekli becerilere sahip olduğu konusundaki inancı olarak kabul edildiğinden hareketle bu inancın insan davranışlarını etkilediği muhakkaktır. İnsan davranışları, gerçekte doğru olandan çok, insanların neyin doğru olduğu yolundaki inancına dayanır (Varol, 2007: s,7).

Öz yeterlik, sosyal öğrenme kuramında öne çıkan ve bireyin belirli bir performansı göstermesi için gerekli etkinlikleri organize edip, başarılı bir şekilde yapma kapasitesi hakkında kendine ilişkin yargılarını ifade eden kavramdır (Bandura, 1996, akt: Özertan,2007). Bandura'nın kuramına göre, insan davranışının, kaynağını bireylerin kendilerine ve çevrelerine ilişkin inançlarından alan bir tür özdenetim düzeneğine yönlendirildiğini ve bireylerin, içinde buldukları çevre ve toplumsal sistemin hem ürünü, hem de üreticisi olduklarını sağlayan bir bakış açısı getirmektedir (akt: Senemoğlu, 2004: 223).

Çeşitli araştırmacılara göre öz yeterlilik farklı şekillerde tanımlanmıştır. Bunlardan bazıları (akt: Saf, 2011);

1. Bireyin belirli işleri yapabilmesi hakkında, kendi performansına duyduğu güven (Açıkgöz,1996).
2. Bireyin yeteneklerini düzenleyebilmesi ve karşılaştığı yeni bir durumla ilgili olarak yeterlik geliştirebileceğine olan inançları (Woolfolk, 1993).
3. Bireylerin bir davranışı gerçekleştirmede, özel durumlara ilişkin kendi kapasitesi hakkındaki yargısı (Mager, 1997).
4. Bireyin, bazı şartlar altında becerileri ile “ne yapabilirim” sorusuna verdiği cevap ile ilgili duyduğu içsel inancı (Snyder ve Lopez, 2002).
5. Şartlarla mücadele etmede ve bunu değiştirmede, yeteneklerini ve becerilerini koordine etmek için bireyin yapabilecekleri hakkındaki inancı (Snyder ve Lopez, 2002).

Bütün bu tanımlardan yola çıkarak, öz yeterliliği kişinin “ne yapabileceğine” olan inancıyla kendisine duyduğu güven olarak tanımlayabiliriz. Bu nedenle yaşantımızda öz yeterlik inancının önemi oldukça fazladır. Nitekim, Snyder ve Lopez öz yeterliğin, algılanan, gözlenen bir beceri olmadığını belirterek, bazı şartlar altında bireyin becerileri ile “ne yapabilirim” sorusuna verdiği cevap ile ilgili duyduğu içsel inanç olarak tanımlamaktadır (akt: Saf, 2011).

2.4.1. Öz Yeterlilik Algısının Önemi

Öz yeterlik algısı, çocukluktan başlayarak çeşitli faktörlerin etkisiyle gelişir ve bireyin karar almasında, etkinliklere katılmasında ve katıldığı etkinlikler içine kadar çaba harcayacağını belirlemesinde önemli bir rol oynar öz yeterlik algısı bireyin olumlu veya olumsuz düşünmesini, yaşamında amaçlar ve yaşam biçimi belirlemesini, zorluklara karşın harcayacağı çabayı ve çabaları sonucu elde edeceği ürünleri etkiler (Bandura, 1997, akt: Aykaç, 2007). Ayrıca bireyin bir görevi gerçekleştirmek için gerekli yeteneğe sahip olduğuna inanması, motivasyonunu ve kararlılığını artırarak gereken davranışları sergilemesini sağlar (Üredi ve Üredi, 2006). Buna bağlı olarak, öz yeterlik algısı motivasyonu doğrudan etkilemektedir. Bandura'nın sosyal bilişsel kuramına göre, öz yeterlik algısı bireylerin yaptıkları seçimleri ve ulaşmaya çalıştıkları rotayı etkilemektedir (Schunk, 2005, akt: Özertan, 2007). Bu nedenle yaşantımızda öz yeterlik algısının önemi oldukça fazladır.

Öz yeterlik algısının, insanların düşünce biçimlerini ve duygusal tepkilerini etkilediği bilinmektedir. Yüksek düzeyde öz yeterliğe sahip bireyler, zorluk düzeyi yüksek olan çalışmalarla karşı karşıya kaldıklarında daha rahat ve verimli olmaktadır. Aynı zamanda engellerle karşılaştıklarında daha hızlı toparlanabildikleri ve hedeflerine bağlılıklarını sürdürdükleri belirtilmekte ve öz yeterliğin yüksek olmasının insanların zorlayıcı ortamlar seçmesine, çevrelerini araştırmasına ya da yeni çevreler yaratmasına olanak verdiği araştırmacılarca ifade edilmektedir. Nitekim (Varol, 2007: 9)' de, öz yeterliği yüksek olan bireylerin daha karmaşık ve riskli görevleri seçtiklerini, hedeflerinin yüksek olduğunu ve bu hedeflere ulaşmak için azimle çalışabildiklerini ifade etmişlerdir. Düşük öz yeterlik algısına sahip kimselerin ise yapacakları çalışmaların gerçekte olduğundan daha da zor olduğuna inanmaları kaygıyı ve stresi artırırken; kişinin bir sorunu en iyi şekilde çözebilmesi için gereken bakış açısını daraltmaktadır. Bu nedenle öz yeterlik algısı, bireylerin başarı düzeylerini çok güçlü bir şekilde etkilemektedir (Terzi, 2003).

Öz yeterlik hissi ne kadar güçlü olursa, o kişide o kadar çaba, ısrar ve direnç olacaktır. Ayrıca yeterlik inançları bireylerin düşünme biçimlerini, problem çözme becerilerini ve duygusal tepkilerini etkiler. Öz yeterlik inançları, bireylerin, istekliliğini, hedeflere ulaşma çabalarını, güdülenme düzeylerini ve zorluklara rağmen vazgeçmemelerini, analitik düşünme kalitelerini, başarı ve başarısızlığın nedenleri hakkındaki yorumlarını, stres ve depresyona karşı dayanıklılıklarını etkiler. Öz yeterliğe yeterince sahip olmayan bireyler olayların görüldüğünden zor olduğunu düşünür ve her şeye dar bir görüş açısından baktıklarından karşılaştıkları problemleri çözmede zorlanırlar. Fakat öz yeterliliği yüksek bireyler zor işlerde ve olaylarda rahatlık duygusu içinde daha güvenli ve güçlü oldukları inancındadırlar (Varol, 2007: 9). Öz yeterlik olarak isimlendirilen bu kapasite inançları, eğitim araştırmalarında giderek artan bir ilgiye sahip olmuştur.

Bandura'ya göre öz yeterlik en çok başarı ve başarısızlık deneyimlerinden etkilenir. Araştırmalar, olumlu deneyimlerin öz yeterlik algısını güçlendirdiğini, başarısızlığın ise zayıflattığını göstermektedir. (Bandura, 1996. akt: Özertan, 2007), öz yeterlik algısını etkileyen etmenleri dört grupta toplamıştır:

1. Kişisel deneyimler,
2. Dolaylı deneyimler (başkalarının deneyimlerinden çıkarılan sonuçlar),
3. Toplumsal onay,
4. Bireyin fizyolojik ve duygusal durumu.

Bu etmenlerden, öz yeterlik algısı üzerinde etkisi en büyük olanı kişisel deneyimlerdir. Bireyler çeşitli eylemler gerçekleştirir, bu eylemlerin sonuçlarını değerlendirir, değerlendirme sonuçlarını benzer eylemleri gerçekleştirme kapasiteleri konusunda bir yeterlik algısı geliştirmekte kullanır ve daha sonraki eylemlerinde de, geliştirdikleri bu inançlara uygun hareket ederler (Bandura, 1996: s, 399; 1995: s, 3; Pajares, 2002, akt: Özertan, 2007: s, 33). Başarılı deneyimler öz yeterlik algısını artırırken, üst üste yaşanan başarısızlıklar öz yeterlik algısının düşmesine neden olur. Bandura (1996: s, 389 akt: Özertan, 2007: s, 33), güçlü bir öz yeterlik algısının zamanla, başarılı deneyimler sonucu geliştiğini, bir kez olduğu zaman da kararlı bir nitelik kazanıp arada sırada yaşanan başarısızlıklardan kolay etkilenmediğini belirtir. Başarının öz yeterlik algısına olumlu bir katkı sağlaması için bireyin, bu başarının, kendi yetenek ve çabasının sonucu olduğunu düşünmesi, bir başka deyişle, içsel ve denetlenebilir nedenlere yüklemesi gerekir. Başarının şans, başkalarından gelen destek gibi

nedenlere bağlandığı deneyimler, öz yeterliğe olumlu bir katkı sağlamayabilir (Schunk ve Pajares, 2005, akt: Özertan, 2007: s, 32).

İnsanlar, kendi deneyimlerinin sonuçlarını değerlendirmenin yanı sıra, başkalarını gözleyerek de, başka bir deyişle, başkalarının gerçekleştirdiği eylemlerin sonuçlarından yola çıkarak da öz yeterlik algısı geliştirirler. Bireyler kendi yetenek düzeylerinden emin değilse ve geçmiş kişisel deneyimleri kısıtlı ise gözlem yoluyla edinilen deneyimlerden yararlanmayı tercih ederler (Bandura, 1996; Pajares, 2002, akt: Özertan, 2007: s, 33). Öz yeterlik inançlarının oluşturulmasında başkalarının deneyimlerinden, dolaylı yoldan edinilen yargılar, bireysel deneyimlerden elde edilenler kadar etkili değildir. İnsanlar, deneyimlerinin olmadığıyla da çok sınırlı olduğu alanlarda başkalarının deneyimlerinden daha fazla etkilenirler. Bandura' ya göre dolaylı yoldan edinilen deneyimlerin öz yeterliğe etkisi, gözlenen modelin gözlemciye ve gözlenen olayın, öz yeterlik geliştirilen olay ya da alana benzerliğiyle doğru orantılıdır. Gözlemcinin yalnızca başarı/ başarısızlığı değil, güçlüklerle karşılaşınca sergilediği duruşu, çabası, kararlılığı vb. de gözlemcinin öz yeterlik algılarını etkilemektedir (Bandura, 1996. Schunk ve Pajares, 2005, akt: Özertan, 2007: s, 32).

Bireyler öz yeterlik inançlarını geliştirirken diğer insanlardan gelen tepkilerden de etkilenirler. Özellikle, söz konusu alandaki yeterliklerine ilişkin çevresindekilerin getirdiği yorumlar, bireyin öz yeterlik algısını etkiler. Bir işe başlamadan önce ya da güçlüklerle karşılaşıldığında, iş arkadaşları ve diğer yakınlarının sözel geri bildirimleri, bireyin öz yeterlik algısını, dolayısıyla, işi başarmak için göstereceği çabayı etkiler. Diğer taraftan olumsuz değerlendirmelerin öz yeterlik üzerinde zayıflatıcı rol oynadığı bilinmektedir. Bandura, olumsuz değerlendirmelerle bireyin öz yeterlik algısını zayıflatmanın pozitif yüreklendirmelerle öz yeterlik algısını güçlendirmekten daha kolay olduğunu belirtir (Bandura, 1996: s, 400; Pajares, 2002, akt: Özertan, 2007: s, 31).

Bireyler, bir konudaki kapasitelerine ilişkin yeterlik algılarını oluştururken, o işi yaparken duyumsadıkları fizyolojik ve duygusal tepkileri de değerlendirirler. Bir işi yaparken, bireyin duyumsadığı heyecan, gerginlik, korku gibi güçlü duygusal tepkiler, yürütülen işin sonucuna ilişkin ipuçları sağlar. Olumlu duygular, öz yeterlik algısını güçlendirirken, olumsuz duygular öz yeterlik algısını zayıflatır, daha fazla gerginlik ve heyecan yaratır ki bu da edimi olumsuz yönde etkiler (Bandura, 1996, akt: Özertan, 2007: s, 33).

Öz yeterlik, bir bireyin istenen bir eylemi gerçekleştirmek için o birey tarafından algılanan yeteneğine bağlıdır. Bir bireyin yeteneklerine ve çabalarına ilişkin inancı, insanın neyi yapacağına ilişkin bilgileri daha önceden, iyi bir şekilde, hazır bir bilgiye dayanmadan verebilir. Daha açık bir ifadeyle, öğretmenin kendi öğretimsel yeterliklerine ve bu yeterliklerin öğrenciye istedik nitelikleri kazandırma gücüne ilişkin yargısına öğretmen öz-yeterlik algısı denilmektedir. “Öğretmen yeterliği”, “öğretmen öz-yeterlik algısı”, “öğretmen yeterlik inancı” kavramlarının, alan yazında birbirinin yerine sıkça kullanıldığı göze çarpmaktadır. Bir öğretmenin öz-yeterlik inancı, zor ya da güdülenmemiş öğrenciler arasında bile, öğrenci katılımının ve öğrenmenin istenen sonuçlarını ortaya çıkarma becerisine ilişkin inancıdır ve bu inancın kuvvetli etkileri vardır (Gülebağlan, 2003: s, 20).

2.4.2. Öğretmenlik Öz Yeterliliği

Öğretmen yeterliliği, öğretmenlik mesleği için gerekli olan bilgiler, beceriler ve tutumlar için kullanılan bir kavramdır. Eğitim bilimlerinde yapılan çalışmalarda; öğretmenlerin yeterliliklerinin arttıkça daha nitelikli öğrencilerin yetiştirilebileceği vurgulanmaktadır (Gürkan, 1993). Öğretmen öz yeterliği, öğrencinin performansını etkilemede öğretmenin kendi yeterliliğine yönelik inancı olarak tanımlanabilir.

Öğretmen öz yeterliği incelenirken iki teorik temelden yola çıkılmıştır. Öncelikle Rotter’ın (1966), denetim odağı kavramına dayanarak, bireylerin kendi davranışları sonucunda edinecekleri pekiştiricileri belirleme güçleri üzerinde durulmuştur (akt: Kiremit, 2006). Bu kuramsal yaklaşımda, bireyin pekiştiricilerin belirlenmesinde çevrenin ya da kendisinin etkisi hakkındaki inancı dikkate alınır (Üredi ve Üredi, 2006). Buna göre, öğretme davranışının pekiştirici öğrenmenin gerçekleştirilmesi olarak kabul edilir ve yüksek öz yeterlik öğrenmenin sağlanmasında öğretmenin kendi etkisini çevresel etkilerden daha üstün olarak değerlendirmesi biçiminde açıklanır. Bundan hareketle; Rotter (1966) Sosyal Öğrenme Kuramı’ da, yeterlik kavramını “pekiştiriminin içsel ya da dışsal olarak denetimine yönelik genellenmiş beklentiler” olarak tanımlar (akt: Kiremit, 2006). Bu kuramsal çerçeveye göre, öğretme davranışlarının pekiştirilmesinin, çevresel etkenlerin denetiminde olduğu yönünde inanç taşıyan öğretmenlerin dışsal; diğer yandan, başarısız ve güdülenmesi düşük öğrencilerin öğrenme süreçlerini nitelikli hale getirmek için gereken öğretme davranışlarının pekiştirilmeleri üzerinde kendisinin belirleyici olduğu inancı taşıyan öğretmenlerin ise içsel denetimli oldukları söylenebilir (Terzi, 2003).

Öğretmenlik öz yeterliği hakkındaki diğer kuramsal açıklama, öz yeterlik kavramına dayandırılabilir ve öğretmen öz yeterliği bir öz yeterlik türü olarak tanımlanabilir. Buna göre öz yeterlik, bireyin bir başarı durumunda o işi gerçekleştirmeye yönelik harcaacağı çabayı belirleyen bilişsel inanç olarak kabul edilebilir. Öğretmen öz yeterliğine yönelik güncel yaklaşım, sosyal-bilişsel kuramdan hareket alır (Özertan, 2007: s, 32), öğretmen öz yeterliğini döngüsel olarak ele alır. Bu modele göre bireyin öğretme sürecindeki zorluklara yönelik yaklaşımı ile kendi öğretme yeterliğine dair bireysel inançları arasında bir etkileşimin olduğu göze çarpmaktadır. Bandura' ya göre yüksek ve düşük öz yeterlik algısına sahip olan birey özellikleri Tablo1'de verilmiştir (Bandura, 1997, akt: Aykaç , 2007).

Tablo 1. Yüksek ve düşük öz yeterlik algısına sahip birey özellikleri

Yüksek öz yeterlik	Düşük öz yeterlik
<ul style="list-style-type: none"> • Zor görevleri tehdit olarak değil, mücadele edilecek görev olarak algırlarlar 	<ul style="list-style-type: none"> • Zor görevleri kişisel tehdit olarak algırlarlar.
<ul style="list-style-type: none"> • Kendilerine sunulan görevlere olan ilgileri yüksektir. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kendilerine sunulan görevlere olan istekleri çok azdır.
<ul style="list-style-type: none"> • Kendilerine ilgi çekici ve çaba harcamayı gerektiren hedefler belirlerler. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kendilerine fazla çaba gerektirmeyen, çok küçük hedefler belirlerler.
<ul style="list-style-type: none"> • Aksiliklerle karşılaşınca çabalarını artırırlar 	<ul style="list-style-type: none"> • Aksiliklerle karşılaşınca çabuk pes ederler.
<ul style="list-style-type: none"> • Zorluklarla karşılaşınca görev odaklı kalırlar ve stratejik düşünürler. 	<ul style="list-style-type: none"> • Zorlukla karşılaşınca aksilikler ve başarısız olma ihtimali üzerinde yoğunlaşırlar.
<ul style="list-style-type: none"> • Başarısızlıklarını yetersiz çabaya ve bilgi eksikliğine bağlarlar. 	<ul style="list-style-type: none"> • Başarısızlıklarını kişisel eksikliklere bağlarlar.
<ul style="list-style-type: none"> • Başarısızlık karşısında öz yeterliklerini çabuk toparlarlar. 	<ul style="list-style-type: none"> • Başarısızlık karşısında öz yeterliklerini yeniden kazanmakta zorlanırlar.
<ul style="list-style-type: none"> • Stres kaynaklarına güvenle yaklaşır ve onların üzerinde kontrol oluştururlar. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kolaylıkla strese yenik düşerler.
<ul style="list-style-type: none"> • Başarılı sonuçlar umarlar. 	<ul style="list-style-type: none"> • İyi performans sergilemeyi ummazlar, olumsuz inançlara sahip oldukları için yeteneklerine uygun seviyede performans göstermezler.

Tablo 1'den anlaşıldığı gibi öz yeterlik düzeyi yüksek olan birey başarıya ve kendi kendini güdülemeye odaklı iken, öz yeterlik düzeyi düşük olan birey başarısızlığa ve umutsuzluğa odaklıdır. Öz yeterliği yüksek olan öğretmenler, çalışılması zor olan öğrenciler ile öğrenme etkinliğini sürdürmede daha ısrarcıdır ve öğrencilerin yanlış cevapları karşısında daha az eleştireldirler (Aykaç, 2007).

Öğretmenlerin öz yeterlik inançları, öğretmenlerin performans düzeylerini belirler ve performansların sonuçları da tekrar öz yeterliğin belirlenmesinde bir kaynak olarak kullanılır. Bir başka deyişle, düşük öz yeterlik, düşük çaba ve kabullenişe yol açar buna bağlı düşen performansla öz yeterlik daha fazla azalır (Çapa ve Çil, 2000). Araştırmacılar, öğretmen yeterliği kavramının daha doğru biçimde anlaşılabilmesi için farklı bir bütünleştirici yaklaşım üzerinde durmaktadır. Öncelikle, öğretmen yeterliğinin bağlamsal değişiklik gösteren bir olgu olduğu dikkate alınması gerektiğini bildiren araştırmacılar, bir öğretmenin, bir konuyu bir gruba öğretirken kendini yeterli, aynı gruba bir başka konu anlatırken ise yetersiz hissedebileceğini belirtmektedir. Dolayısıyla, öğretmenlerin kendileri hakkındaki yeterlilik inançları incelenirken, öğretim işinin ve öğretimin gerçekleştirildiği bağlamın özellikleri dikkate alınmalıdır. Bununla beraber, bireyin görevin gerektirdiği özellikleri karşılamaya yönelik güçlü ve zayıf yanlarının doğru değerlendirilmesi gerekir.

Öğretmen öz yeterliği Türkiye'de son dönemde oldukça ilgi gören araştırma alanlarından biridir (Diken, 2004). Bu nedenle, bu alandaki değerlendirme gereksiniminin karşılanabilmesi için genel (Çapa ve Çil, 2000) uygulanabilirliği olan ölçme araçlarının yanı sıra belirli bir öğretmenlik alanına yönelik (Akkoyunlu, Orhan ve Umay, 2005) ölçme araçlarının da alan yazına kazandırılması yoluna gidilmiştir.

Öğretmen öz yeterliğinin öğrencilerin akademik başarı düzeyleri, güdülenmesi akademik öz yeterlik inancı (Hazır, 2004) ile ilişkili olduğu bildirilmiştir. Diğer yandan öğretmene özgü değişkenlerle öz yeterlik algısının ilişkisi incelendiğinde, örneğin; öz yeterliği yüksek olan öğretmenlerin, öğrencileri için yüksek nitelikli öğrenme ortamları oluşturduklarını, ancak öz yeterliği düşük olan öğretmenlerin sınıf içi etkinlikleri nitelikli kılamamalarına bağlı olarak öğrencilerinin bilişsel gelişimlerine katkı sağlayamadıklarını bildirmektedir. Diğer yandan düşük öz yeterlik algısı öğretmenlerin stres, tükenmişlik ve işe katılımları üzerinde de etkisi bulunmaktadır (Pajares ve Schunk, 2002, akt: Özertan, 2007).